

Віталій Липинський, Микола Яцюк (м. Покровськ)

Передумови та історія створення Красноармійського (Покровського) індустріального інституту

У статті розглянуті питання стосовно соціально-економічних та суспільно-політичних передумов, які викликали до життя процеси появи у невеликому шахтарському місті вищого індустріального навчального закладу. У матеріалі вивчені процеси розбудови Красноармійського (Покровського) індустріального інституту від навчально-консультаційного пункту Дніпропетровського (Дніпровського) гірничого інституту, до філії Донецького політехнічного інституту.

Ключові слова: *Західний Донбас, індустріальний інститут, гірничі інженери, педагогічні кадри, навчальні приміщення, студенти-гірники.*

Vitaliy Lipinsky, Mykola Yatsyuk

Background and history of the creation of Krasnoarmeysk (Pokrovsky) industrial institute

The material is devoted to the study of a complex of problems associated with the emergence in the late 1950s of an industrial university of higher education in a small miner's town Krasnoarmeysk (Pokrovsky). The beginning of the 1950s was a time of extreme economic development for the USSR, the result of radical changes in the socio-economic sphere, as the whole country in general, and in the Donetsk region, in particular, as well as the introduction of new approaches by the top government of the state in the training of engineers and technicians. In the material the processes of building the Krasnoarmeysk (Pokrovsky) industrial institute from the educational-consulting point of Dnipropetrovsk (Dniprovsky) mining institute, to the branch of the Donetsk industrial institute are studied. The issues of personnel support, creation of auditorium, laboratory and library fund, financing were studied.

Key words: *Western Donbass, industrial institute, mining engineers, pedagogical staff, educational premises, miners' students.*

Віталій Липинський, Николай Яцюк

Предпосылки и история создания Красноармейского (Покровского) индустриального института

В статье рассмотрены вопросы относительно социально-экономических и общественно-политических предпосылок, которые вызвали к жизни процессы появления в небольшом шахтерском городе высшего индустриального учебного заведения. В материале изучены процессы развития Красноармейского (Покровского) индустриального института от учебно-консультационного пункта Днепропетровского (Днепровского) горного института в филиал Донецкого политехнического института.

Ключевые слова: *Западный Донбасс, индустриальный институт, горные инженеры, педагогические кадры, учебные помещения, студенты-горняки.*

Початок 1950-х років був для СРСР часом екстремального економічного розвитку. Створення вищого навчального закладу в місті Красноармійськ у 1959 році було результатом кардинальних змін у соціально-економічному розвитку, як усієї країни взагалі, так і донецького регіону, зокрема, а також започаткуванням вищим керівництвом держави нових підходів у організації підготовки інженерно-технічних кадрів. Вугільна промисловість стала основою народногосподарського комплексу Донецької та Луганської областей, відіграла вагомий роль в економіці Дніпропетровської області (Західний Донбас).

Метою даної статті є аналіз процесів і причин, які створили передумови появи та становлення нового індустріального вищого навчального закладу у Західному Донбасі, та вивчення історії його розбудови.

Проблема створення Красноармійського індустріального інституту знайшла своє відображення у колективних працях попередників: Історія Донецького державного технічного університету та Донецький національний технічний університет, де розглянуті питання функціонування Красноармійської філії ДонНТУ¹. Проте питання щодо вивчення передумов створення Красноармійського індустріального інституту у цих працях не знайшли достатнього відображення.

З кінця 1940-х років для вугільної промисловості розпочався «золотий вік», який тривав більше трьох десятиріч. Набираючи оберти металургія, хімічна промисловість, залізничний транспорт потребували все більшої кількості вугілля. В УРСР починається бурхливе шахтне будівництво: щорічно до ладу стає більше 30 нових, так званих «комсомольських» шахт². Якщо до 1950 року в регіоні будували в основному дрібні шахти, виробничі потужності яких не перевищували 300 тис. тонн вугілля на рік, то на початку 1950-х років розпочали будувати шахти

потужністю 450–700 тис. тонн, а у другій половині 1950-х років стають до ладу шахти потужністю від 900 до 4 млн тонн вугілля на рік³.

Сьогодні таку ситуацію складно уявити, але якщо в 1950 році в Донбасі діяла 401 шахта, то у 1960 році їх було вже 569. Рекордним для шахтобудівників був 1957 рік, в якому до ладу стали одразу 63 шахти. У 1957 році видобуток вугілля на шахтах УРСР склав 134,9 млн тонн, у 1958 – 148,5 млн тонн; у 1959 – 167 млн тонн.⁴

Потужний розвиток вугільної промисловості забезпечив Радянському Союзу у 1958 році вихід на перше місце в світі за рівнем видобутку вугілля. У цей час в донецькому регіоні розпочинається освоєння запасів Південного і Західного Донбасу, відбувається підготовка до будівництва шахт «Південно-Донбаська» № 1, формується трест «Павлоградвугілля». Відбувається технічне переобладнання галузі.

До середини 1950-х років на шахтах була в основному завершена механізація. У другій половині 1950-х років у забах почали використовувати якісно нову техніку – комбайни, кількість комплексних механізованих забоїв значно зросла. У цих умовах усе більш відчутним ставав розрив між темпами розвитку паливно-енергетичного комплексу і кількістю інженерно-технічних працівників, яких були здатні підготувати фахові вищі навчальні заклади. Кількість зайнятих у вугільній промисловості працівників на початок 1950-х років склала 1,5 млн чоловік і продовжувала зростати⁵. Престиж шахтарської професії постійно підвищувався – вугільники за рівнем заробітної плати вийшли на перше місце по галузям промисловості. В той же час, на середину 1950-х років у радянській вугільній промисловості працювало 59 тис. гірничих інженерів і техніків, з яких закінчили вищі навчальні заклади 21 тис. осіб, а середню спеціальну освіту отримали 38 тис. осіб⁶.

¹ Саржан А.О., Липинський В.В., Борбачова Л.В. Історія Донецького державного технічного університету. – Донецьк: Юго Восток, 2001. – 357 с.; Саржан А.О., Липинський В.В., Борбачова Л.В. Донецький національний технічний університет. – Донецьк: Юго Восток, 2011. – 326 с.

² Агапов В. Л. На пути к кризису: развитие угольной промышленности УССР в 50–80-е гг. XX ст. / В. Л. Агапов. // Наука. Религия. Суспільство. – 2007. – № 4. – С. 7.

³ Сургай Н. С., Тищенко С. П. Штабу угольной отрасли Украины – 50. / Н. С. Сургай, С. П. Тищенко. – Киев: Укради проект, 2004. – С.32.

⁴ Там само. – С. 26, 34.

⁵ История угледобычи в России / под общей ред. Братченко Б. Ф. – М: ВИНТИ, 2003. – С. 221.

⁶ Перспективы развития угольной промышленности СССР / под общей ред. Б. Ф. Братченко. – М.: Госпланздат, 1960. – С. 389.

У числі цих інженерно-технічних спеціалістів 21 тис. були фахівцями із розробки родовищ корисних копалин, 16 тисяч – гірничих електро-механіків, 3 тис. – шахтобудівників, 4 тис. – геологів та гідрогеологів, 4 тис. – збагачувальників, 11 тис. – маркшейдерів, економістів гірничої промисловості та інших фахівців. Зрозуміло, що така незначна кількість фахівців не могла задовольнити потреби галузі, яка інтенсивно розвивалась у висококваліфікованих спеціалістах.

У 1950-х роках підготовка фахівців вугільних підприємств Донбасу була зосереджена в Донецькому індустріальному, Дніпропетровському гірничому і Новочеркаському політехнічному інститутах. 75% спеціалістів гірників із вищою освітою були випускниками саме цих ВНЗ⁷. Така невелика кількість ВНЗ у регіоні гальмувала отримання вищої освіти працівниками вугільних підприємств, навіть враховуючи наявність у них заочної форми навчання. В 1955 році у вугільній промисловості Донбасу працювало 4963 інженера та більше 10 тис. техніків⁸. На тисячу робітників на шахтах регіону припадало лише 20 працівників із вищою освітою.

У 1956 році тодішній радянський та партійний керівник М.С. Хрущов зробив гучну заяву про те, що найкращі інженери – це ті, хто має виробничий досвід. Зрозуміло, що в ті часи такі промови керівника найвищого рангу сприймалися як директивні. Останню крапку в цьому питанні поставив пленум ЦК Компартії України в жовтні 1959 року, прийнявши рішення: «Організувати широке навчання практиків, які займають інженерно-технічні і керівні посади, досягти, щоб вони в найближчі роки одержали відповідну технічну освіту»⁹. Виходячи з цих партійних директив ВНЗ технічного профілю починають відкривати навчально-консультаційні пункти у невеликих містах промислових регіонів із метою створення умов для отримання вищої технічної освіти без відриву від виробництва.

До зазначених вище об'єктивних передумов появи у місті Красноармійську Індустріального інституту слід додати і суб'єктивні фактори, які

певним чином, вплинули на рішення щодо відкриття ВНЗ саме у цьому населеному пункті. По-перше, у 1950-х роках у м. Красноармійськ та навколо нього створюється потужний вугільний, шахтобудівний та залізничний промисловий вузол.

По-друге, у цей час у місті створюється трест «Красноармійськ-шахтобуд» (1951 р.), який розпочинає спорудження цілого ряду нових вугільних підприємств у межах Красноармійського, Селидівського та Добропільського районів. У 1953 році стали до ладу шахти «Новгородівська» № 3, «Родинська» № 1, у 1954 році – «Водяна» № 1 і № 3, «Добропільська», «Родинська» № 1. У грудні 1958 року трест «Красноармійськ-шахтобуд» здав в експлуатацію шахту «Краснолиманська» з проектною потужністю 4 тис. тонн вугілля на добу. В цей час закінчувалося будівництво збагачувальної фабрики «Краснолиманська» з проектною потужністю 1млн. 100 тис. тонн вугілля на рік¹⁰.

По-третє, Красноармійській міській раді були підпорядковані шахтарські міста Димитров, Родинське, селище міського типу Шевченко. У Димитрові було розташоване виробниче об'єднання «Красноармійськвугілля», діяли шахти ім. Г. Димитрова та «Центральна», в селищі Шевченка однойменна шахта № 19/20.

По-четверте, у 1955 р. у Красноармійську створюється потужний трест «Красноармійськжитлобуд», якому було доручено житлове та культурно-побутове будівництво в Красноармійському, Селидівському та Добропільському районах. І нарешті, організації вищого навчального закладу в Красноармійську сприяла зацікавлена позиція міського керівництва, за рішенням якого трест «Красноармійськшахтобуд» безкоштовно передав на баланс ДПІ велике, тільки що збудоване двоповерхове приміщення для керуючого апарату тресту (нині центральний корпус КП ДонНТУ). Будівля зайняла земельну ділянку в 0,65 га на майбутньому центральному майдані міста і мала загальну площу в 3875 м², у тому числі навчальну 1100 м².¹¹

⁷ История технического развития угольной промышленности Донбасса. В 2-х томах. Т. 2. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 509.

⁸ Там само.

⁹ Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК в 2-томах. Т. 2 – 1941–1976. – К.: Політвидав, 1976. – С. 648.

¹⁰ Олейников М. Я. Красноармейск. Историко-краеведческий очерк / М. Я. Олейников – Донецк, 1974. – С. 68.

¹¹ Історія Донецького державного технічного університету. – Донецьк: Юго Восток, 2001. – С. 95.

Новозбудована будівля «Красноармійськшахтобуд». Нині – центральний корпус КІІ

Таким чином, саме м. Красноармійськ – центр потужного промислового району, західні залізничні та шосейні ворота Донецької області якнайкраще підходили для відкриття в ньому вищого навчального закладу серед інших районних центрів західної частини Донецької області.

Красноармійський індустріальний інститут бере свій початок від навчально-консультаційного пункту Дніпропетровського гірничого інституту, який розпочав діяти у вересні 1959 року з метою підготовки студентів без відриву від виробництва. Чому засновником інституту став не Донецький індустріальний інститут, а Дніпропетровський гірничий інститут? Адже, ці вузи за своїм науковим, кадровим, матеріальним потенціалом знаходились приблизно в одній ваговій категорії, але ДГІ територіально був розташований в іншій області та відповідно мав інше адміністративне підпорядкування.

Проте саме в цей час Донецький індустріальний інститут вже мав свою філію у м. Краматорськ, і водночас готувався до відкриття мережі загально технічних факультетів з вечірньою і заочною формами навчання. У 1960 році у складі ДПІ (Донецький політехнічний інститут) розпочали роботу загально технічні факультети в Чистяковому (Торез) і Горлівці. В подальшому ЗТФ було створено в Єнакієвому, Амвросіївці, Харцизьку, філію в Макіївці¹². ДПІ складно було самотужки забезпечити матеріальною базою підрозділи у інших містах області.

У Красноармійському навчально-консультаційному пункті передбачалося запровадження різних форм навчання: комбінованої (денної), вечірньої, заочної. Студенти-гірники денного відділення ДГІ перші три курси повинні були працювати на шахтах Красноармійського промислового району та Західного Донбасу (Павлоград). Навчання з відривом від виробництва відбувалося тільки на старших курсах, утім, основними формами навчання передбачалися вечірня і заочна.

Серед перших студентів-вечірників 17 – навчалися за спеціальністю «Гірнична електромеханіка», 15 – за спеціальністю «Розробка корисних копалин»¹³. В організації навчального процесу, створенні аудиторного фонду та лабораторної бази в перший навчальний рік велику роль відіграв викладач Дніпропетровського гірничого інституту, талановитий організатор, кандидат технічних наук Іван Андрійович Кияшко.

Спочатку заняття велися блоками по 1–3 навчальних дисципліни для зручності викладачів, адже практично всі вони приїздили для їх проведення із Дніпропетровська.

До навчального процесу залучались ведучі викладачі ДГІ: професори Дуганов В.Г., Абрамов Ф.А., Волотковський С.А.; доценти Бахурін К.І., Петухов А.І., Цейтлін Ю.А., Подольський В.А., Шишков П.Ф., Федоров Г.П., Поставной В.Г.; старші викладачі Мамон А.П., Бажан П.А. та інші. Неодноразово приїздив до навчального закладу ректор Дніпропетровського гірничого інституту професор Ренгевіч О.О.¹⁴

¹² Історія Донецького державного технічного університету. – Донецьк: Юго Восток, 2001. – С. 95.

¹³ Кияшко І. Студенти – лучшие производственники. Об открытии в городе Красноармейске отделения Днепропетровского горного института / И. Кияшко // Новый Донбасс. – 1959. – 11 сентября.

¹⁴ Яцюк М. М. Підготовка перших гірничих інженерів в КІІ ДонНТУ / М. М. Яцюк // Геотехнології і охорона праці в гірничій промисловості. Збірник матеріалів регіональної науково-практичної конференції 16 травня 2007 р. – Красноармійськ, 2007. – С. 144.

У 1961 році Красноармійський навчально-консультаційний пункт отримав офіційний статус загально технічного факультету Дніпропетровського гірничого інституту. Першим деканом факультету став Михайло Васильович Марищенко, випускник Дніпропетровського гірничого інституту, який в 1958 році захистив кандидатську дисертацію із шахтобудування, а в 1963 році отримав наукове звання доцента.

Разом з ним до Красноармійська прибула група молодих викладачів ДГІ: асистенти Завгородній В.Г., Король В.М., Шапошников В.С. та Сироватко А.А. В 1965 році викладацький колектив факультету знову поповнився випускниками аспірантури ДГІ. Це були Крот В.П., Молчанов А.А., Безкровний В.І., Карпак Б.В., усі вони в подальшому захистили кандидатські дисертації.

На факультеті відбуваються якісні зміни не тільки у викладацькому складі, а й у подальшому розвитку навчально-лабораторної бази. Факультет придбав необхідне верстатне і лабораторне обладнання, вимірювальні і контрольні прилади, фотообладнання, лабораторні установки, моделі, реманент. У 1965 році у складі ЗТФ була створена третя кафедра – гірничих дисциплін, яку очолив доц. Марищенко М.В.

Саме в цей час на факультеті створюється потужна лабораторна база, зокрема лабораторії гірничих машин (асистент Крот В. П.): електрифікації гірничих робіт, рудничного електроприводу, автоматизації виробничих процесів, водовідливних установок (асистенти Сироватко А.А., Шапошников В.С., Карпак Б.В.); загальної електротехніки, теоретичних основ електротехніки (асистенти Завгородній В.Г., Король В.М.); лабораторія вентиляції і техніки безпеки (асистент Безкровний В.І.)¹⁵. Викладачами кафедри загально інженерних дисциплін були створені лабораторії механізмів та машин, деталей машин.

Факультет придбав велику кількість вимірювальних, контрольних та реєструючих приладів, датчиків, моделей, макетів, токарно-гвинторізних, настільних, фрезерних та свердлярних

верстатів, електроточил, циркулярних пилок з дерева тощо.

У 1966 році в Україні прокотилася хвиля реорганізацій загально технічних факультетів у філії. При цьому якщо філія підпорядковувалася базовому вузу який був розташований в іншій області то відповідно знаходили інший базовий навчальний заклад який був розташований на території «своєї області».

На цей час Красноармійський ЗТФ представляв собою досить потужну відокремлену структуру. В 1965 році був введений в експлуатацію 2-й навчальний корпус, завдяки тресту «Красноармійськвугілля», а через рік було прийнято рішення про будівництво цим же трестом 3-го навчального корпусу. Тепер загальна площа будівель факультету збільшилась до 6150 кв. м. У 1966–1967 навчальному році кількість студентів складала на вечірньому відділенні 398, на загально технічному факультеті – 947¹⁶.

26 травня 1966 року Міністр вищої та середньої спеціальної освіти Ю. Даденков уклав наказ за № 322 «Про організацію Красноармійської філії Дніпропетровського гірничого інституту», а вже 13 червня 1966 року вийшов наказ за № 391, в якому зазначалося: «Передати з 10 липня 1966 року Красноармійську філію Дніпропетровського гірничого інституту в підпорядкування Донецького політехнічного інституту».¹⁷

Отже, стрімкий розвиток важкої індустрії Західного Донбасу сприяв перетворенню м. Красноармійськ у центр потужного промислового району, західні залізничні та шосейні ворота Донецької області. Саме цей регіон якнайкраще підходив для відкриття в ньому вищого навчального закладу серед інших районних центрів західної частини Донецької області. За декілька років Красноармійський навчально-консультаційний пункт Дніпропетровського гірничого інституту перетворився на провідну філію Донецького політехнічного інституту.

Агапов, V. L. (2007). Na puti k krizisu: razvitie

¹⁵ Чудновский В. Ю. Заметки к истории Красноармейского индустриального института ДонНТУ (1959 - 1965). Рукопись. / В. Ю. Чудновский – Архивный фонд истории КИИ ДонНТУ. – С. 1–3.

¹⁶ Марголин И. Г. Воспоминания выпускника первого выпуска. Рукопись. / И. Г. Марголин. – Архивный фонд истории КИИ ДонНТУ. – С. 3–4

¹⁷ Історія Донецького державного технічного університету. – Донецьк: Юго Восток, 2001. – С. 96.

Колектив КЗТФ. Другий праворуч, в першому ряді – Губанов Б.П. (декан ЗТФ у 1964 році)

References

- ugol'noj promyshlennosti USSR v 50-80-e gg. XX st. Nauka. Religija. Suspil'stvo: naukovij zhurnal, 2007, 4, 7. [In Ukrainian].
- Bratchenko B. F. (1960). Perspektivy razvitija ugol'noj promyshlennosti SSSR. Moskva: Gosplanizdat. [In Russian].
- Bratchenko B. F. (2003). Istorija ugledobychi v Rossii. Moskva: VINITI. [In Russian].
- Kijashko I. (1959). Studenty – luchshie proizvodstvenniki. Ob otkrytii v gorode Krasnoarmejske otdelenija Dnepropetrovskogo gornogo instituta. Novyj Donbass. 11 sentjabrja. [In Ukrainian].
- (N. a.) (1976). Komunistichna partija Ukraïni v rezoljucijah i rishennjah z'izdiv, konferencij i plenu-miv CK v 2-tomah. T. 2. 1941–1976. Kïiv: Politvidav. [In Ukrainian].
- Margolin I. G. (1983). Vospominanija vypusknika pervogo vypuska. Rukopis'. Arhivnyj fond istorii KII DonNTU. (pp. 3–4). [In Ukrainian].
- Olejnikov M. JA. (1974). Krasnoarmejsk. Isto-riko-kraevedcheskij ocherk. Doneck: Donbass. [In Ukrainian].
- Sarzhan A.O., Lipins'kij V.V., Borbachova L.V. (2001). Istorja Donec'kogo derzhavnogo tehničnogo universitetu. Donec'k: JUgo Vostok. [In Ukrainian].
- Sarzhan A.O., Lipins'kij V.V., Borbachova L.V. (2011). Donec'kij nacional'nij tehničnij universitet. Donec'k: JUgo Vostok. [In Ukrainian].
- Chudnovskij V. U. (1975). Zametki k istorii Krasnoarmejskogo industrial'nogo instituta DonNTU (1959–1965). Rukopis'. Arhivnyj fond istorii KII DonNTU. (pp. 1–3). [In Ukrainian].
- Jacjuk M. M. (2007). Pidgotovka pershih girmichih inzheneriv v KII DonNTU. Geotehnologii i ohorona praci v girmichij promislivosti. Zbirnik materialiv regional'noï naukovo-praktičnoï konferencii. (pp. 144–146). Krasnoarmijs'k. [In Ukrainian].